

Оксана Квасниця, Світлана Савчук

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Становлення малого підприємництва України проходило (і зараз проходить) у динамічних, часто змінюваних умовах. Ще з перших років здійснення економічних реформ в Україні, попри об'єктивні труднощі перехідного періоду, відбувається певне зростання недержавного сектору економіки, яке супроводжується зростанням кількості суб'єктів малого підприємництва.

Приватне підприємництво в Україні як самостійне соціально-економічне явище існує більше 10 років, розвиваючись в складних умовах при нестабільному політичному кліматі.

Серія: Економіка

Політично й економічно розвиток сектора малого підприємництва йде дуже складно, що обумовлено погіршенням соціально-економічної ситуації в цілому.

В Україні, як і в інших країнах з перехідною економікою створення малих підприємств йшло переважно двома шляхами: за власною ініціативою (у межах нового законодавства) та у процесі приватизації і реструктуризації державних підприємств. У першому випадку, не маючи джерел формування стартового капіталу для започаткування виробничої діяльності, малі підприємства включались у торговельно-посередницькі операції, особливо з огляду на їх високу прибутковість у період інфляції та гіперінфляції. Виробничою ж діяльністю займалися одиниці.

Другий шлях розвитку підприємництва - приватизація. Створені в процесі малої приватизації підприємства мають базис, підкріплений попередніми зв'язками, набутим досвідом, наявністю ресурсів і ринків збуту. Завдяки цьому вони можуть більш активно конкурувати з іншими підприємствами у виробничій сфері. Гальмування процесу приватизації у попередні роки позначилося на темпах створення структур малого підприємництва.

В Україні, згідно із Законом „Про державну підтримку малого підприємництва” „суб'єктами малого підприємництва є: фізичні особи, зареєстровані у встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності; юридичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньо облікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб” [1].

В останні роки приріст кількості малих підприємств – юридичних осіб складав 7%, фізичних осіб – на рівні 22%. Стабільно збільшувалася кількість працюючих в цій сфері.

Темпи приросту кількості суб'єктів малого підприємництва у 2001 році склали 20% до попереднього року.

На кінець 2001 року кількість малих підприємств в Україні склала 233,6 тис. одиниць, підприємств – фізичних осіб – 1 млн. 316 тис. (рисунк 1).

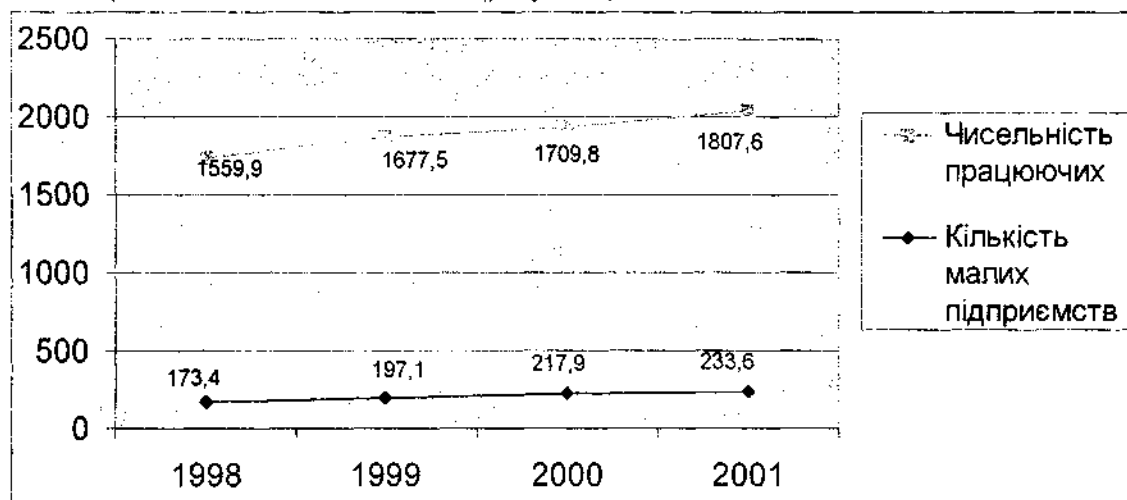

Рис. 1. Показники розвитку малого підприємництва в Україні (за даними Держкомстату України)

Чисельність працюючих у сфері малого підприємництва у 2001 році зросла на 9,3% порівняно з попереднім роком і склала за офіційними даними 3,1 млн. чоловік. Кількість працюючих у малих підприємствах складає 12,1% від загальної кількості найманих працівників підприємств, установ і організацій.

Малими підприємствами виробляється продукції та надається послуг на рівні 7% від загального обсягу виробництва продукції (робіт, послуг) в державі. Внесок малих підприємств у ВВП держави сягає 10% (таблиця 1).

Таблиця 1. Роль малих підприємств в економіці України*

Показники / роки	2000 рік	2001 рік
Внесок у ВВП	9%	10%
Питома вага у обсязі промислової продукції	6,9%	7,3%

**За даними Міністерства економіки і Держкомстату України.*

Проведені соціологічні дослідження свідчать про поживлення ділової активності у сфері малого бізнесу: більша частка (70%) малих підприємств були прибутковими. Найбільш популярною формою інвестицій є придбання нового обладнання (28%). Частота отримання банківських кредитів великими підприємствами (11%) більше ніж удвічі вища від малих (4%).

Серія: Економіка

У 2001 році, за галузевими ознаками в структурі економіки малі підприємства, із загальної чисельності, переважно зосереджені були у сфері торгівлі та громадського харчування - більше 43%. У промисловості працювало понад 16% підприємств, у будівництві – 8,5%, транспорті – 4,2%, інших сферах – понад 38% (рисунок 2).

Слід зазначити, що у виробничій сфері безпосередньо працює лише 26 відсотків малих підприємств.

Як показує світовий досвід, займатися бізнесом у виробничій сфері сьогодні зовсім не вигідно. Стратегія виживання виробничих фірм у малому бізнесі зараз полягає в тому, що вони або доповнюють основну діяльність комерційною, або згортають виробництво. На нашу думку, відсутність підтримки розвитку малого бізнесу з боку державних органів може призвести до небажаних наслідків[2:5].

Малий бізнес, як і в минулі роки, зорієнтований переважно на діяльність у сфері торгівлі та громадського харчування, що пов'язано з відносно незначними витратами на створення таких підприємств та швидким обігом вкладеного капіталу. Підприємства цієї галузі складають половину всіх малих підприємств. Частка підприємств промисловості становить 16,1%, будівництва – 8,5 %, готелі та ресторани - 3,4%, операції з нерухомістю – 13,7%, транспорту та зв'язку – 4,2% загальної кількості малих підприємств.

Нерівномірність розвитку малого підприємництва виявляється як у галузевому так і в регіональному розрізі. Малий бізнес здебільшого зосереджений у сферах обслуговування і торгівлі, на відміну від економічно розвинених країн, де він відіграє важливу роль практично у всіх сферах економіки, включаючи виробництво наукомісткої продукції.

Розвиток малого підприємництва значною мірою залежить від надання йому фінансової підтримки, особливо в умовах складної економічної ситуації в країні. Проте через проблеми наповнення державного й місцевих бюджетів фінансова підтримка підприємництва є недостатньою. Крім того, залишається законодавчо не розв'язаною проблема мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, а саме створення та діяльності спеціалізованих небанківських фінансово-кредитних установ з мікрокредитування [4:20].

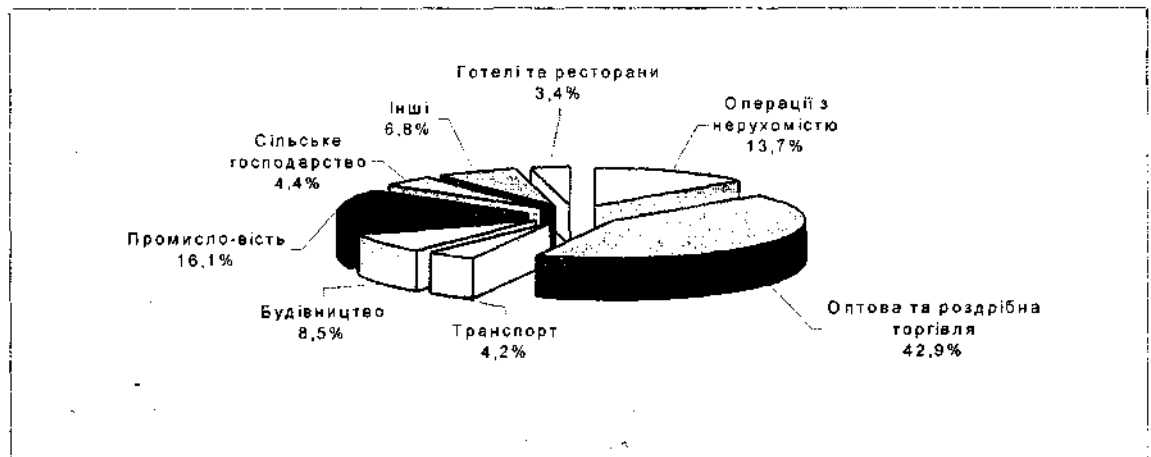

Рис. 2. Галузева структура малих підприємств за видами економічної діяльності у 2001 році (За даними Держкомстату України)

Подальший розвиток малого підприємництва значною мірою залежить від розміру капіталу спрямованого на розвиток виробництва і може здійснюватись за рахунок самофінансування (за рахунок власних ресурсів підприємця) та надходжень від зовнішніх джерел фінансування (кредити, позички, гранти, субвенції та інше). На економічний стан і конкурентоспроможність підприємства можуть вплинути внутрішні умови (мікроекономічні). До них належать: розмір майна, яким розпоряджається підприємство, здатність до впровадження досягнень науково-технічного прогресу, знання і підприємливість кадрів, якість пропонованих продуктів тощо.

Одним з пріоритетних напрямів державної політики у сфері підприємницької діяльності є спрощення системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва. В цьому напрямку вже зроблені конкретні кроки. Зокрема, введено нові механізми спрощеного оподаткування малого підприємництва: фіксований податок, єдиний податок, спеціальний торговий патент, проводиться аналіз їх застосування та усуваються недоліки, виявлені під час впровадження.

Серія: Економіка

В результаті застосування спрощеної системи оподаткування у 2001 році кількість юридичних осіб платників єдиного податку збільшилась на 27,2%, фізичних осіб – на 66%. Питома вага єдиного податку в загальній сумі податків сплачених фізичними особами зросла з 34% у 2000 році до 55,7% у 2001 році.

Інфраструктура малого підприємництва продовжує розвиватися. Практично в усіх регіонах формуються інформаційні банки даних про стан та розвиток підприємництва, ділові пропозиції іноземних фірм і потенційних інвесторів, що сприяють розвитку підприємництва. Розширюється мережа бізнес-центрів, сьогодні їх налічується 124, що у 2 рази більше, ніж у 1997 році. В регіонах України функціонують 64 лізингові компанії, 1086 фінансово-кредитних установ, 73 фонди підтримки підприємництва, 46 бізнес-інкубаторів [3:4].

Аналіз засвідчує, що головними причинами гальмування розвитку малого підприємництва в Україні є:

- відсутність дієвого механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого підприємництва. Це питання ще не посіло належного місця і в діяльності органів місцевого самоврядування;
- неймовірно важкий тягар оподаткування, що примушує багатьох суб'єктів малого підприємництва йти в тіньову економіку. Про це, зокрема, свідчить той факт, що неухильно зменшується питома вага діючих малих підприємств до кількості зареєстрованих.
- низькі темпи та перекоси в процесі реформування власності;
- відсутність належного нормативно-правового забезпечення розвитку малого бізнесу, як і підприємництва в цілому. Недостатньо врегульовані відносини суб'єктів підприємницької діяльності з органами влади і управління, відсутній законодавчий механізм державної фінансової підтримки малого підприємництва, немає єдиного трактування понять: "підприємництво", "малий бізнес", "суб'єкти підприємницької діяльності" тощо;
- обмеженість або повна відсутність матеріально-фінансових ресурсів. Багато малих підприємств не розпочали свою діяльність через відсутність достатньої суми стартового капіталу, власних виробничих площ та устаткування;
- недосконалість системи обліку та статистичної звітності малого підприємництва, обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення, недосконалість системи навчання та перепідготовки кадрів для підприємницької діяльності тощо.

До основних макроекономічних чинників, які впливають на розвиток малого підприємництва, слід віднести передусім такі:

- обмеженість внутрішнього попиту та наявність кризи збуту на внутрішньому ринку у зв'язку з браком вільних фінансових коштів підприємств та зниженням реальних доходів населення;
 - вкрай незначну інвестиційну активність, відсутність переливу коштів з фінансового в реальний сектор економіки, обмеженість (або відсутність) кредитів.
- Разом з тим, малий бізнес в Україні має певні риси, які суттєво відрізняють його від підприємництва більшості зарубіжних країн, а саме:
- низький рівень технічної озброєності при значному інноваційному потенціалі;
 - низький управлінський рівень, бракує знань, досвіду та культури ринкових відносин;
 - прагнення до максимальної самостійності (більшість зарубіжних малих підприємств працює за умов франчайзинга, субпідряду тощо, а у нас це відсутнє);
 - поєднання в межах одного малого підприємства декількох видів діяльності, неможливість в більшості випадків орієнтуватися на одну продуктову модель розвитку;
 - відсутність системи самоорганізації та недостатня інфраструктура підтримки малого підприємництва;
 - відсутність повної і вірогідної інформації про стан та кон'юнктуру ринку, низький рівень консультаційних послуг та спеціальних освітніх програм;
 - практична відсутність державної фінансово-кредитної підтримки;
 - недовіра західних партнерів та негативне психологічне ставлення населення до підприємців.

Крім того, слід зазначити, що стан товарного ринку в Україні, на якому діють суб'єкти малого підприємництва, суттєво відрізняється від економічно розвинутих країн. Розвинутим ринковим відносинам притаманні переважаючий вплив попиту з швидкою реакцією на нього, пріоритет приватної власності, розвинута ринкова інфраструктура, дієвість та усталеність законодавства, фінансова стабільність, доступність засобів виробництва, традиції використання договірних відносин, інформаційна відкритість, офіційно мінімальна криміналізація.

Зовсім інша (якщо не сказати - протилежна) ситуація спостерігається сьогодні в економіці України. В цілому правове, соціально-економічне середовище для малого підприємництва стає, на жаль, дедалі несприятливішим. Крім того, відбувається активний процес концентрації капіталу з одночасним встановленням фінансового і управлінського контролю за самостійними підприємствами з боку великих компаній й відповідних монопольних угруповань.

Аналіз стану та проблем розвитку малого бізнесу в Україні свідчить про те, що подальший розвиток ситуації без активного та позитивного втручання держави може призвести до згорання (в основному через подальшу тінізацію) цього сектора економіки з відповідним загостренням економічних проблем та посиленням соціальної напруги. Через це і виникає необхідність дієвої державної політики підтримки малого бізнесу.

Ми вважаємо, що створення відповідних правових, економічних та організаційних умов сприятиме подальшому збільшенню кількості суб'єктів малого підприємництва, зростанню ролі та значення його у національній економіці.

Вирішення існуючих проблем розвитку малого підприємництва в Україні, створення відповідного середовища потребують докорінної перебудови державної політики в галузі сприяння малому підприємству. Завдання полягає у тому, щоб суттєво розширити його роль і місце в економічному процесі. Мається на увазі забезпечення протягом найближчих років у структурах зазначеного сектора зайнятості на рівні 25-30% дієздатного населення та виробництва до 25% ВВП. Саме з цього слід виходити при розробці та реалізації заходів щодо підтримки малого підприємництва.

Література

1. Закон України "Про державну підтримку малого підприємництва" №2063-III від 19.10.2000// Урядовий кур'єр. - 2000.-№ 217.
2. Волков І. Перше десятиліття// Підприємництво в Україні.- 2001 №1.-С.4-6.
3. Волков І. Перше десятиліття// Підприємництво в Україні.-2001, №2.-С.2-4.
4. Єрофєєв Я. Мікрокредитування: потрібна державна підтримка. //Економічні реформи сьогодні. - 1999 №24. - С.20-25

Анотація

В даній статті наводяться теоретико-організаційні засади функціонування, шляхи розвитку та проблемні аспекти захисту і підтримки суб'єктів малого підприємництва.

Annotation

In the given publication the theoretical aspects of functioning, way of development and support of the subjects of small business are considered.